

อิเหนา : วีรบุรุษนักรักและนักรบ

Inao : A Portrait of the Hero as Both Lover and Warrior

ศศิรัศม์ สิ้นธุวนิก

Sasiras Sindhuvanik

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของอิเหนาในฐานะวีรบุรุษหรือตัวละครเอกฝ่ายชายในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผลการศึกษาพบว่า อิเหนาเป็นทั้งวีรบุรุษนักรักและนักรบที่มีทั้งลักษณะทางกายภาพและสถานภาพที่โดดเด่น เป็นผู้ที่ทำให้เรื่องราวมีสีสันเพราะมีบทบาทสำคัญตลอดทั้งเรื่องและมีการผจญภัยอันโลดโผนและพิสดาร อิเหนาในฐานะวีรบุรุษนักรัก มีลักษณะเป็นคนเจ้าเสน่ห์เป็นที่ต้องตาต้องใจของสตรี ในขณะเดียวกันก็มีอุปนิสัยเจ้าชู้ มีชั้นเชิงในการเกี้ยวพาราสี อิเหนาในฐานะวีรบุรุษนักรบ ประกอบไปด้วยคุณลักษณะของนักรบ อันได้แก่ ความกล้าหาญ ความเก่งกาจ ความชำนาญ ความเด็ดขาด และปฏิภาณไหวพริบ อีกทั้งอิเหนายังมีทักษะการสู้รบทั้งแบบกษัตริย์และการสู้รบแบบกองโจร ส่วนการผจญภัยของอิเหนาผู้เป็นทั้งวีรบุรุษนักรักและนักรบ พบว่า การผจญภัยของอิเหนาจะต้องกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่เริ่มเรื่องจนกระทั่งจบเรื่อง ซึ่งมีอยู่ 8 ตอน คือ 1) กำเนิดของอิเหนา 2) การออกเดินทางไปจากมาตุภูมิ 3) พบคู่ครอง 4) เผชิญอุปสรรค 5) เกิดการพลัดพรากและออกตามหากัน 6) เผชิญปัญหาต่างๆ 7) ได้พบกับคู่ครอง และ 8) เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ

คำสำคัญ : อิเหนา / วีรบุรุษ / ตัวละครเอกฝ่ายชาย / บทละคร / วรรณคดีไทย

ABSTRACT

This article analyzes Inao's appearance as a portrait of the hero or the male protagonist in Inao drama – a royal writing of King Rama II. The study reveals that Inao with his portrait of the hero as a lover and warrior along with both distinctive physical appearance and status quality makes the story colorful; for he plays an important role throughout the story and faces with the eccentric and riveting adventures. Inao as both hero and lover is charming and attractive to women. At the same time, he has a Casanova habit and tactic of courting women. Inao as both hero and warrior is considered to have characteristics of a warrior such as courage, versatility, expertise, decisiveness, and intelligence. Moreover, he is skilled in fighting both in style of a king and in style of guerrillas. The adventures of Inao – a hero, lover and warrior are found that his significant events which need mentioning from the beginning until the end of drama consist of 8 episodes: 1) birth of Inao, 2) departure from motherland, 3) meeting a mate, 4) facing obstacles, 5) parting and looking for each other, 6) facing various troubles, 7) eventually meeting his mate, and 8) returning to motherland at last.

Keywords : Inao / Hero / Male Protagonist / Drama / Thai Literature

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, Doctoral Student in Department of Thai, Faculty of Humanities, Naresuan University

บทนำ

วรรณคดีไทยเป็นผลงานที่ได้รับการรังสรรค์ขึ้นอย่างงดงาม และมีการสืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลา นานนับศตวรรษ กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องหมายแสดงถึงอารยธรรมของชาติไทย สะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตในสังคมไทยแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

แม้ว่าวรรณคดีไทยจะมีทั้งที่เป็นสารคดี (Non-fiction) และบันเทิงคดี (Fiction) แต่โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของ บันเทิงคดีประเภทนิทาน (Tale) และปรากฏว่าได้รับความนิยมมากกว่าวรรณคดีประเภทอื่น เป็นต้นว่า วรรณคดีของพระเกียรติ วรรณคดีศาสนา หรือวรรณคดีชนบประเพณี เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็ เพราะว่า องค์ประกอบของบันเทิงคดีบางประการมีลักษณะพิเศษ ซึ่งนอกเหนือจากเค้าโครงเรื่อง (Plot) ที่น่าสนใจ และสาระสำคัญ (Theme) ที่มีคุณค่าแล้ว ตัวละคร (Characters) ก็เป็นปัจจัย สำคัญที่ทำให้การดำเนินเรื่อง (Action) ชับเคลื่อนไปได้

ส่วนมากกวีกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชาย มีลักษณะเด่นกว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิง อาจจะเป็นเพราะชนบการแต่ง วรรณคดีไทยและค่านิยมในสังคมไทยล้วน ยกย่องบุรุษให้มีความสามารถเหนือกว่าสตรีทั้งในด้านสติปัญญาและพลังกำลัง จึงปรากฏว่าตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นฝ่ายที่แสดงบทบาทโดดเด่น ไปตามเค้าโครงเรื่องที่กวีได้กำหนดไว้อย่างโดดเด่นพิสดาร ก่อให้เกิดความตื่นตา ตื่นใจแก่ผู้เสพวรรณคดี โดยเฉพาะถ้าวรรณคดี นิทานเรื่องนั้นมีการดัดแปลงด้วยวัตถุประสงค์ที่จะใช้ในการแสดง การผจญภัยของตัวละครเอกฝ่ายชายในสถานการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏ ในฉากและบรรยากาศ (Setting and Atmosphere) จะทำให้เกิดอรรถรส มีสีสัน เป็นที่น่าประทับใจ และเป็นที่ยินยแพร่หลาย ในที่สุด

ด้านเนื้อเรื่องของวรรณคดีประเภทนิทาน การที่ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เป็นบทพิสูจน์ถึงความกล้าหาญ ต้องเสี่ยงภัยอันตรายต่างๆ นานัปการ เพื่อวัตถุประสงค์ใด วัตถุประสงค์หนึ่งนั้น ย่อมเป็นเรื่องราวที่ใช้ระยะเวลายาวนาน ในช่วงชีวิตหนึ่งของ ตัวละครเอกฝ่ายชาย เกิดเป็นขนบธรรมเนียม การแต่งที่จะต้องทำให้เรื่องเล่ามีขนาดยาว มีเนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยของตัวละครเอกฝ่ายชาย ซึ่งอาจเรียกได้อีก อย่างหนึ่งว่า วีรบุรุษ (Hero)

ตัวละครวีรบุรุษมีปรากฏในวรรณคดีของชนชาติที่เป็นต้นกำเนิดอารยธรรมโบราณ อันได้แก่ อินเดีย และกรีก รามายณะ ของอินเดีย รวมทั้งอีเลียดและโอดิสซีย์ของกรีกเป็นวรรณคดีที่มี เนื้อเรื่องขนาดยาว มีเนื้อหาพรรณนาเกี่ยวกับวีรกรรมของวีรบุรุษ

ของชนชาติที่เรียกกันว่า มหาकाพย์ (Epic) ซึ่งมีการแต่งเป็นรูปแบบของโคลก เป็นการร่ำพันถึงความกล้าหาญของวีรบุรุษ ในการทำสงคราม ตลอดจนออกเดินทางผจญภัย เผชิญชะตากรรม เป็นช่วงระยะเวลาที่ยาวนานมากก่อนที่จะสามารถกลับคืนสู่ มาตุภูมิอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีได้อีกครั้งหนึ่ง รูปแบบการเล่าเรื่อง ลักษณะดังกล่าวอาจเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า นิทานวีรบุรุษ

ซึ่งวรรณคดีนิทานของไทยอาจจัดอยู่ในประเภทนิทาน วีรบุรุษได้เช่นกันแม้เนื้อหาจะไม่มีการพรรณนา ยืดเยื้อมากเท่า มหาकाพย์ของอินเดียและกรีก เพราะ เนื้อเรื่องกล่าวเน้นถึง การผจญภัยของตัวละครเอกฝ่ายชาย ซึ่งมีลักษณะโดดเด่น ชัดเจนกว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นอย่างมาก วรรณคดีไทย หลายเรื่อง กวีชาวไทยได้สร้างสรรค์วีรบุรุษขึ้นมาเอง อาทิ “ขุนแผน” จากเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน และ “ไกรทอง” จากบทละคร นอกเรื่องไกรทอง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย “พระอภัยมณี” จากนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี “พระลักษมณ์วงศ์” จากเรื่องลักษมณ์วงศ์ และ “สิงห์ไกรภพ” จากเรื่องสิงห์ไกรภพของสุนทรภู่ เป็นต้น อีกทั้งมีวีรบุรุษ ในวรรณคดีไทย ซึ่งเกิดจากการที่กวีได้รับแรงบันดาลใจจากการที่ได้ ศึกษาวรรณกรรมเรื่องอื่น ได้แก่ “พระลอ” จากบทละครในสมัย กรุงศรีอยุธยาเรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งได้เค้าโครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านลานนาเรื่องพระลอ “พระสังข์” จากบทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งได้ เค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องสุวรรณสังข์ชาดก (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2540) และ “พระสี่เสา” จากเรื่อง พระสี่เสารักลอนสวด ซึ่งได้เค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องสี่เสาชาดก ในปัญญาสาตก (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2553) นอกจากนั้น ยังมีวีรบุรุษปรากฏในวรรณคดีไทยที่ได้รับอิทธิพลจาก วรรณคดีต่างประเทศ ได้แก่ “พระราม” จากบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากรamayณะของอินเดีย “พระอุณรุท” จากบทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวรรณคดี สันสกฤตของอินเดีย (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. 2514) และ “อิเหนา” จากบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก นิทานปันทิพย์ของอินโดนีเซียกับมาเลเซีย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2507) และพระวรวงศ์เธอกรมหมื่น พิศาลาภกฤษณียากร. 2518)

ในบรรดาวีรบุรุษในวรรณคดีนิทานของไทยที่ได้รับอิทธิพล จากวรรณคดีต่างประเทศ “อิเหนา” หรือ “อินุ” (Inu) ซึ่งเป็น ชื่อของตัวละครเอกฝ่ายชายในนิทานปันทิพย์หลายสำนวน

เป็นวีรบุรุษที่มีคุณสมบัติโดดเด่น มีความสมจริงในแง่ที่แสดงออกเกี่ยวกับอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่ รัก โลภ โกรธ และหลง อีกทั้งวิถีชีวิตของ “อิเหนา” แม้ว่าจะมีบทบาทสถานะเป็นชนชั้นกษัตริย์วงศ์เทวา แต่นับได้ว่าคุณสมบัติทุกประการของอิเหนามีสีสัน สร้างอรรถรสให้แก่เนื้อเรื่องได้เป็นอย่างดี ทั้งในฐานะวีรบุรุษนักรักและนักรบ อีกทั้งการผจญภัยของอิเหนายังมีรูปแบบที่น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีรูปแบบการผจญภัยของวีรบุรุษ ของ Joseph Campbell ดังจะกล่าวต่อไปนี้

นิยามของคำว่า “วีรบุรุษ”

Joseph Campbell (2008) นักเทพปกรณัม ได้ศึกษาเรื่องราวของวีรบุรุษจากวรรณกรรมทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นทางตะวันตก อันได้แก่ คัมภีร์ไบเบิล อีเลียด โอดิสซีย์ และเทพปกรณัมกรีกโรมัน หรือทางตะวันออก อันได้แก่ พุทธประวัติ หรือศาสนาอื่น เขาได้ให้นิยามของคำว่า “วีรบุรุษ” ไว้ว่า คือบุรุษหรือสตรีที่สามารถต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคแม้จะมีชีวิตจำกัด ทัศนคติ และแรงบันดาลใจ มีผลต่อวิถีชีวิตและแนวคิด วีรบุรุษมีกรรมมคทาย วิถีชีวิตของวีรบุรุษอาจนำไปสู่การเกิดใหม่ กล่าวคือ กลายเป็นคนใหม่เมื่อฟื้นคืนชีพ ซึ่งอาจเป็นทางกายหรือจิตวิญญาณ เป็นผู้ที่คงกระพัน สมบูรณ์แบบ และภารกิจสำคัญภายหลังจากนี้ก็คือการนำบทเรียนชีวิตมาถ่ายทอดสู่ผู้อื่น

Joseph Campbell ได้จำแนกวีรบุรุษออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) วีรบุรุษในฐานะนักรบ (The Hero as Warrior) 2) วีรบุรุษในฐานะนักรัก (The Hero as Lover) 3) วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิและในฐานะทรราช (The Hero as Emperor and as Tyrant) 4) วีรบุรุษในฐานะ ผู้ไถ่ถอนหรือกอบกู้โลก (The Hero as World Redeemer) และ 5) วีรบุรุษในฐานะนักบุญ (The Hero as Saint) (ปัทมดรรชนี ธรรมกวินทิพย์. 2556 ; อ้างอิงมาจาก Joseph Campbell. 2008)

เมื่อพิจารณาจากคุณสมบัติของวีรบุรุษข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า อิเหนามีคุณสมบัติของวีรบุรุษในฐานะนักรัก ซึ่งโดดเด่นมากที่สุด และรองลงมาคือเป็นวีรบุรุษ ในฐานะนักรบ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

อิเหนาในฐานะวีรบุรุษนักรัก

คุณสมบัติของวีรบุรุษนักรักประกอบไปด้วยบทบาทและสถานภาพ ลักษณะทางกายภาพ และลักษณะนิสัย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ด้านบทบาทและสถานภาพ วีรบุรุษนักรักไม่ว่าจะเป็นวีรบุรุษในชนชาติใดก็ตามมักจะต้องถือกำเนิด ในชาติตระกูลที่สูงส่งและมีฐานันดรศักดิ์ (Joseph Campbell. 2008) อีกทั้งชะตาชีวิตมักจะต้องถูกกำหนดมาให้ต้องมีการผูกพันกับสตรีคนใดคนหนึ่งเสียก่อน ซึ่งอาจจะเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงหรือตัวละครหญิงตัวอื่น (ปัทมดรรชนี ธรรมกวินทิพย์. 2556) อิเหนาก็มีคุณสมบัติดังกล่าวเช่นกัน กล่าวคือ อิเหนาเป็นพระราชโอรสของท้าวกรุงปักกับประไพสุหรักษ์กรุงปัก สืบเชื้อสายมาจากวงศ์เทวาและมีฐานันดรเป็นรัชทายาทแห่งเมืองกรุงปัก ซึ่งเป็นเมืองเอก ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการตูลาหงันไว้กับนางบุษบา พระราชธิดาของท้าวดาหากับประไพสุหริดาหา ซึ่งร่วมวงศ์เทวาเช่นเดียวกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระทรงภพกรุงปักนาคา
แจ้งว่าองค์พระอนุชา	มีราชธิดาลาวณย์
พระเร่งขึ้นชมโฉมนี้	จึงให้จัดสิ่งของไปทำขวัญ
กับเครื่องบรรณาการนอกนั้น	เป็นของตูลาหงันกัลยา
ขอเร่งนบบุษบาโฉม	ให้องค์อิเหนาโอรสา
ตามจารีตโบราณสืบมา	หวังมิให้วงศ์อื่นปน
ครั้นเสียศักดิ์สุริย์วงศ์เทเวศร์	ก็เกิดเหตุอันตรายหลายหน
ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ร้อนรน	จลาจลต่างต่างทั้งธานี...

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

ด้านลักษณะทางกายภาพ อิเหนานั้นมีรูปร่างงามยิ่งดั่งงามเมื่ออายุได้สิบห้าปีก็ปรากฏว่ามีรูปร่างหน้าตาเป็นที่ต้องตาต้องใจสตรีเพศ ทั้งนี้ วีรบุรุษนักรักมักจะมีบุคลิกเป็นคนเจ้าเสน่ห์ เพราะต้องมีชะตาชีวิตที่มีเหตุให้ต้องพัวพันกับสตรีเพศอยู่เนืองๆ (Joseph Campbell. 2008) ความเจ้าเสน่ห์ของอิเหนามีปรากฏดังบทประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	ฝ่ายอิเหนากรุงปักโอรสา
ปรีดีเปรมเกษมสุขทุกทิวา	จนจำเรียนขมาสิบห้าปี
งามรับสรรพลิ้นสรรพางค์	ยิ่งอย่างเทวาในราศี
ทรงโฉมประโลมใจนารี	เป็นที่ประติพัทธ์ผูกพัน...

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

นอกจากนั้น อิเหนาเองยังมีอุปนิสัยเจ้าชู้ ทั้งนี้ อุปนิสัยดังกล่าวยังอาจพบได้จากวีรบุรุษนักรักในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น ไกรทอง ขุนแผน พระลอ พระอภัยมณี และลักษณวงศ์ ฯลฯ ซึ่งมักจะต้องออกเดินทางจากบ้านเกิดเมืองนอน โดยมีเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเป็นเหตุบังคับ เพื่อเปิดโอกาสให้ได้พบกับสตรีที่พึงใจ ซึ่งจะต้องไม่ใช่สตรีที่มีภาระผูกพันด้วยตั้งแต่แรก (มูลนิธิ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2553) เหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้จากตอนที่มีการจัดงานพระเมรุที่เมืองหมันหย่า ตอนนี้มีเหตุให้อิเหนาได้ไปพบกับนางจินตะหราที่เมืองหมันหย่า ก็เพราะต้องเป็นตัวแทนทั้งจากเมืองกูเรปันและเมืองดาหา เนื่องจากประโหมสุหรี่กูเรปันพระราชมารดาทรงคร่ำแก่และประโหมสุหรี่ดาหาไม่สะดวกที่จะเดินทางไปด้วยประการทั้งปวง อิเหนาจึงได้พบนางจินตะหราและหาโอกาสแสดงท่าทีพึงพอใจให้นางจินตะหราได้รับรู้ ทั้งที่มินางบุษบาเป็นคู่หมั้นอยู่ก่อนแล้ว ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีมีศักดิ์
เหลือบไปรับไหว้ นางนงลักษณ์	พิศพักตร์ผิวเนื้อนวลละออง
ล่ำลางจะใคร่ตรัสปราศรัย	แต่หากเกรงท้าวไททั้งสอง
ให้คิดพิสมัยใจปอง	พระนิงนีกรีกตรองไปมาฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

อุปนิสัยเจ้าชู้ของอิเหนาทำให้เกิดปัญหาตามมา กล่าวคือ การที่อิเหนาไม่สำรวมใจในเรื่องสตรีเพศเช่นนี้อาจเป็นเพราะอยู่ในวัยหนุ่มคะนอง และไม่เคยเกิดความรักต่อสตรีใดมาก่อน แม้ว่าจะมีนางกำนัลที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามแวดล้อมอยู่ตลอดมาตั้งแต่เยาว์จนเป็นหนุ่มฉกรรจ์ก็ตาม เพราะฉะนั้นเมื่อเห็นนางจินตะหราราชิดาหมันหย่า ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาสวยงามโดดเด่นกว่านางใด จึงติดตาต้องใจนางเป็นพิเศษ ทั้งที่รู้แก่ใจว่ามินางบุษบาเป็นคู่หมั้นอยู่แล้ว กล่าวได้ว่านางจินตะหราเป็นรักแรกของอิเหนา กอปรด้วยการที่ไม่เคยได้พบกับนางบุษบาผู้หมั้น ซึ่งงดงามยิ่งกว่าสตรีใดก็ทำให้อิเหนาหลงใหล นางจินตะหราเป็นอย่างมาก จนถึงขนาดตัดต่อนางนง บุษบาซึ่งยังไม่เคยพบกันดังในเรื่องเรื่องกล่าวไว้ว่า

เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ได้ฟังยาสาเสนี	ภูมินิกกรีกตรรา
อันระเด่นบุษบาตาหานั้น	หรือจะงามเท่าทันจินตะหรา
เสียแรงรักได้หักหาญมา	จะทิ้งดวงยิหวาเสียฉันท
คิดพลางทางจาริกอักษร	เป็นใจความตรึงตรอนแล้วส่งให้
สั่งว่าข้าถวายเป็นบัณฑิต	แทบได้บาทบงสุ์พระทรงฤทธิ์
ใช้จะขัดขืนขานนั้นหาไม่	แต่จนใจได้เกินสะเทินจิต
จะคืนหลังยังนครนั้นสุดคิด	ด้วยโทษผิดติดตัวกลัวอาญา
อนึ่งท้าวดาหาเห็นจะรู้	ว่าเรามาอยู่กับจินตะหรา
น่าจะแค้นเคืองขัดอยู่อยู่ตรา	ไหนจะให้บุษบาบงเยาว์
ข้าคิดใคร่ครวญดูถ้วนถี่	ถึงไปก็เสียทีเสียเปล่าเปล่า
ยาสาจงนำเอาคำเรา	ไปกราบพูลผ่านเกล้าเหมือนนาคา
อันการที่จัดแจงไว้	อย่ามีอาลัยเลยกับข้า
แม่นใครมาขอบุษบา	จงให้ตามปรารถนาเขานี้มา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

การที่อิเหนาตัดต่อนางนงบุษบา ซึ่งเป็นวงศ์เทวด้วยกันอย่างวุ่นวายดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ ประการแรกคือ ละครกาดผู้มีลักษณะอัปลักษณ์ได้มาสู่ขอนางบุษบา เป็นมเหสี และท้าวดาหาไม่อาจปฏิเสธได้ การที่จะต้องจัดพระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่างนางบุษบา ซึ่งเป็นวงศ์เทว กับละครกาด ซึ่งต่ำศักดิ์กว่า นับว่าเป็นเรื่องที่ขัดต่อจารีตประเพณีของวงศ์เทวอย่างร้ายแรง เป็นเหตุให้เกิดปัญหาประการที่ 2 ตามมา นั่นคือ ปะตาระกาหลา เทพบรรพบุรุษวงศ์เทวอดรนทนไม่ได้จนถึงขนาดต้องลงมาสร้างเหตุการณ์ให้ซับซ้อนยิ่งขึ้น เพื่อทำให้อิเหนาต้องเดินทางมาพบกับนางบุษบาให้ได้ ด้วยการบันดาลให้ลมหอบพาพายุ นางบุษบาภาพหนึ่งไปปรากฏต่อหน้าวิหยาสะก้า ซึ่งเกิดความประศิกดิ์ต่อนางบุษบาทันทีที่เห็นภาพเขียนนั้น และนำไปสู่สงครามระหว่างทัพกะหมิงกับทัพดาหา กล่าวได้ว่า ปะตาระกาหลามีส่วนสำคัญที่ทำให้อิเหนาเกิดความยุ่งยากใจ ตามวิสัยคนเจ้าชู้เมื่อได้พบกับนางบุษบา กล่าวคือ แม้ว่าอิเหนาจะลาจากชายาทั้ง 3 คน อันได้แก่ จินตะหราวดี มาหยาธรีศรี และสการะวดี มาด้วยความอาลัยอาวรณ์และสัญญาเป็นมั่นเหมาะว่าจะรีบกลับไปหาทันทีที่เสร็จศึกสงคราม แต่เมื่ออิเหนาได้มาพบว่า บุษบาอดีตคู่หมั้นที่ตนได้วุ่นวายตัดต่อนางนงไปแล้วนั้นงดงามเสียยิ่งกว่านางทั้งสามคน อิเหนาก็เกิดความกำเริบรักคลั่งไคล้ บุษบาเสียมากกว่าที่เคยกล่าวสวप्ประมาทวิหยาสะก้าและละครกาดเสียอีก ดังในเรื่องเรื่องที่ว่า

เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีเรืองศรี
เหลือบไปรับไหว้เทวี	ภูมิดูนางไม่ว่างตา
งามจริงยิ่งเทพนิมิต	ให้คิดเสียตายเป็นหนักหนา
เสโทไหลหลังทั้งกายา	สะบัดปลายเกศาเนื่องไป
กรกอดอนุชาที่ตกลง	จะสู้สิพระองค์ก็หาไม่
แต่เวียนจูบสียะตรายาใจ	ล้าคัญพระทัยว่าเทวี
ความรักกรุมจิตพิศวง	จนลืมองค์ลิมอายนางโฉมศรี
ไม่เป็นอารมณ์สมประดี	ภูมิลงขับขึ้นฉับพลันฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

อุปนิสัยเจ้าเล่ห์เพทุบายในเรื่องความรักทำให้อิเหนาวางแผนลักพาตัวนางบุษบา เพื่อที่จะได้นางบุษบา กลับคืนมาเป็นคู่ครองของตนดังเดิม ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ทอดองค์ลงกับที่บรรจรณ์	จะเปลื้องเครื่องอาภรณ์ก็หาไม่
ให้ระทวยระทอสลดใจ	แต่ตรึงตรึงในไปมา
โอ้อวโหมเฉลาเยวาลักษณ์	เสียตายศักดิ์คือสัญญา
จะระคนปนศักดิ์จักรกา	อนิจจาที่จะทำประการใด
จะคิดโฉนดินะออกเอย	จะได้เชยชมชิตพิสมัย

พระเร่งร้อนรันทะยานใจ
 อกใจได้คิดสิการแล้ว
 ราวระยาข้าจิตเจ็บอุรา
 แน่นนอนถนอญทัยไหลหลง
 ลืมสามสุตานารี
 ตั้งเพลิงกาฬผลาญไหม้ทั้งกายา
 ตั้งดวงแก้วตดองแผ่นผา
 ประหนึ่งว่าจะวายชีวี
 ถึงองค์บุษบาหายี
 ภูมิสร้อยเศร้าโศกาลัยฯ
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

เมื่อนั้น
 เห็นขอบระบอบบรรยาย
 จึงว่าเจ้าว่านี่ชอบนัก
 เจ้าจงอาสาพี่ครานี้
 อย่าให้ไกลไกลกับดาหา
 ทำทางเลี้ยวลับขอบกล
 เราจะได้วางที่นั่นก่อน
 แล้วพี่จะทูลลาคลาไคล
 ระเด่นมนตรีเฉิดฉาย
 พระค้อยเคลื่อนคลายไศกี
 พี่คิดว่าจะลักนางโฉมศรี
 ไปดูที่เถื่อนถ้ำทุกตำบล
 ให้พ้นแดนไปมาสับสน
 อย่าให้เห็นเป็นต้นทางไป
 จึ่งจะย้อนมาแก้สงสัย
 ไปตามอรไทเทวี...
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

การที่อิเหนายังไม่พึงพอใจเพียงชายา 3 คน จำยังต้องการ
 ครอบครองนางบุษบา ซึ่งตนได้ปฏิเสธไปแล้ว อีกด้วยนั้น ทำให้
 ปะตาระกาฬเกิดความพิโรธอย่างถึงที่สุด จึงลงโทษสั่งสอน
 อิเหนาด้วยการบันดาลให้ลมหอบบุษบาหายสาบสูญไป เพื่อ
 เป็นการบังคับให้อิเหนาออกตามหานาง ดังนี้

มาจะกล่าวบทไป
 ซึ่งเป็นบรมราชอัยกา
 แค้นด้วยอิเหนานัดดา
 ูกแกล้งสรรคบุษบาลงไป
 ก็ไม่เลียงตามวงศ์ที่จงให้
 รักแต่ที่ต่ำพงศ์พันธุ์
 เดิมว่าไม่เลียงบุษบา
 ภูมิให้สุสมชมิชิต
 ถึงจะพบพานกันวันหน้า
 คิดแล้วออกจากพิมานชัย
 ถึงองค์ปะตาระกาฬลา
 สลัดในชั้นฟ้าสุราลัย
 อหังการก่อเภทเหตุใหญ่
 หวังจะให้เป็นผู้ครองกัน
 ทำตามน้ำใจหุ่นหัน
 บากบันดัดรอนบ่ทอนคิด
 แล้วกลับมามีกรมสมสนธิ
 จงปลดปลิดบุษบาพาไป
 จะทรมานให้แทบเลือดตาไหล
 ลงไปยังพื้นสุธาธาราฯ
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

อาจกล่าวได้ว่าการที่อิเหนามีลักษณะนิสัยเจ้าชู้ขึ้น
 นอกจากตนเองจะต้องฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อออกตามหานางบุษบา
 ด้วยความยากลำบากแล้ว ยังทำให้นางบุษบาและสียะตรา
 เตือดร้อน โดยต้องปลอมแปลงตัวออกตามหากันอย่างลำบากด้วย
 ดังที่ปรากฏในเนื้อเรื่องว่านางบุษบาต้องปลอมแปลงตัวเป็น
 อุณากรรณและสียะตราต้องปลอมแปลงตัวเป็นย่าหรั่ง

อย่างไรก็ตาม ความเป็นวีรบุรุษนักรักของอิเหนาสะทอน
 ให้เห็นว่าอิเหนาเป็นฝ่ายชายเจ้าเสน่ห์ แม้จะมีลักษณะนิสัยเจ้าชู้
 แต่สตรีที่เป็นคู่ครองก็มีได้รักเกียจ และหากคู่ครองคนใดซึ่งเคียด
 หรือระอาต่อความเจ้าชู้ของอิเหนาแล้ว ก็มิอาจแสดงความแค้น
 อยู่ได้นาน เพราะเหตุว่าอิเหนาเป็นที่ต้องตาพึงใจของสตรีและ
 มีกรรมคมายที่จะทำให้สตรีต้องให้อภัยอยู่เสมอ

อิเหนาในฐานะวีรบุรุษนักรบ

ตัวละครวีรบุรุษนักรบมีคุณสมบัติเด่นที่นำเสนอ 3 ประการ
 ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ บทบาทและสถานภาพ และลักษณะ
 นิสัย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

วีรบุรุษนักรบนั้น นอกจากจะมีลักษณะทางกายภาพ
 ที่สง่างาม รวมทั้งมีลักษณะนิสัยที่กล้าหาญ อดทนและฉลาด
 มีปฏิภาณไหวพริบแล้ว (ปัทมธรรม ธรรมกวินทิพย์. 2556 ; Carol
 S. Pearson. 1998 ; Joseph Campbell. 2008) ในด้านบทบาท
 และสถานภาพ วีรบุรุษนักรบมักจะถือกำเนิดในวงศ์ตระกูลที่ดี
 และสูงส่งเช่นเดียวกับวีรบุรุษ นักรัก อิเหนามีคุณสมบัติดังกล่าว
 อยู่อย่างเต็มเปี่ยมนั่นคือ อิเหนาเป็นรัชทายาทผู้ซึ่งจะต้องสืบทอด
 ตำแหน่งกษัตริย์เมืองกูเรปันในกาลข้างหน้า ดังนั้นตามธรรมเนียม
 ของกษัตริย์ อิเหนาจึงต้องร่ำเรียนศิลปศาสตร์ทั้งปวงโดยเฉพาะ
 ศาสตร์แห่งการสู้รบ ในเรื่องจะเห็นว่า อิเหนาฝึกปรือ การใช้อาวุธ
 สงครามตั้งแต่รุ่นหนุ่มที่สำคัญคือ อิเหนามีกริช ซึ่งปะตาระกาฬ
 เป็นผู้ประทานให้ตั้งแต่วันประสูติเป็นอาวุธประจำกายที่ทรง
 อานุภาพ กอปรกับอิเหนาสืบเชื้อสายมาจากวงศ์เทวา ดังนั้น
 ฝีมือการรบพุ่งจึงเก่งกาจกว่าผู้อื่นเป็นอย่างมาก ความสามารถ
 ในการสู้รบของอิเหนาเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ครั่นคร้ามแก่
 ฝ่ายศัตรู ดังจะเห็นได้จากคำเตือนของฤๅษีสังปะติเหงะที่มีต่อระตู
 ทั้งสองคน ได้แก่ ระตูปันจะรากับและระตูปุกมาหงัน ที่ว่า

เมื่อนั้น
 เล็งดูรู้ด้วยอภิญญาณ
 อันมิสาระปันหยินี่ไซร์
 คืออิเหนาสุริยวงศ์เทวา
 ใครอาจหาญต้านต่อฤทธิ์
 จงหยุดยั้งพระทัยทรงธรรม
 องค์สังปะติเหงะฤๅษีสาร
 จึ่งแจ้งการแก่สองกษัตรา
 มิใช่ปันจุเหรีจโจรป่า
 โอระสองค้ำท้าวกูเรปัน
 จะสุดสิ้นชีวิตอาสัญ
 อย่าหุนหันฮึกฮักไปชิงชัยฯ
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

เมื่อนั้น
 แต่ออกนามอิเหนาก็ดกใจ
 จึ่งคิดว่าดาบสพระองค์นี้
 ถ้าจะขึ้นรณรงค์สงคราม
 สองระตูผู้มีอชฌาศัย
 ภูวไนยไหวหวั่นครันคร้าม
 เล็งเห็นถ้วนถึเธอจึงห้าม
 จะซำร้ายตายตามอนุชา...
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

...แล้วตรัสเรียกสองแม่เหลื
ปันหยีนี้มีไซ้ขาวไพร
ลือนามขามเดชเดชา
แม้จะยกพลไกรไปโรมรัน
หากว่าดาบสผู้ทรงญาณ
จำจะโอนอ่อนผ่อนปรน
จะไปออกปันหยีเสียดีกว่า
จะได้ฟังทรงธรรมคั่งวันตาย

มาเล่าความถ้วนถี่แฉ่งไข
คืออิเหนากรุงไกรกูรปัน
ทั้งเป็นวงศ์เทวากรยาหงัน
ก็จะข้าอาสญเป็นสามคน
แจ้งการจึงรู้เหตุผล
จึงจะพ้นไถยอันอันตราย
เอาโอรสธิดาไปถวาย
โฉมฉายจะเห็นประการใดฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

ในฐานะของนักรบ จะเห็นได้ว่าความเก่งกาจในการรบของอิเหนา ทำให้ศัตรูเกรงกลัว ดังในเรื่องตอนที่อิเหนาไปช่วยเมืองดาหารกับกองทัพกะหมิงกุหนิง สังเกตได้ว่า ท้าวกะหมิงกุหนิงซึ่งนำกองทัพมาเผชิญหน้ากับกองทัพของอิเหนานั้น เมื่อทราบว่าผู้นำกองทัพอีกฝ่ายคืออิเหนา ท้าวกะหมิงกุหนิงก็รู้สึกหวั่นเกรงเป็นอย่างมากแต่พยายามเก็บความรู้สึกไว้ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น
รู้วาระเด่นมนตรี
แต่มาเนตอบไปด้วยใจหาญ
แต่ละองค์ทรงโฉมโสภา
ได้เห็นก็เป็นน้าเสียดาย
ไม่ควรคู่สู้รบกับเรา

ท้าวกะหมิงกุหนิงเรื่องศรี
ภูมิครันคร้ามขามวิญญูณณ์
เจ้าผู้วงศ์วานอัสญหา
ชั้นชาอายุก็ยังเยาว์
จะพากันมาตายเสียเปล่าเปล่า
ครั้นจะฆ่าเสียเล่าก็อาลัย...

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

อิเหนานั้นนอกจากจะชำนาญในการสู้รบตามเยี่ยงอย่างกษัตริย์แล้ว ยังมีทักษะการทางสงครามแบบกองโจรด้วย ในเนื้อเรื่องตอนที่อิเหนาปลอมแปลงตัวเป็นโจรป่าปันหยีก็ได้นำกองทัพบุกตะลุยไปทั่วอาณาจักรเพื่อตามหานางบุษบา ตามรายทางที่กองทัพโจรป่าของอิเหนาได้ผ่านไปในั้น ทั้งกษัตริย์และประชาชนต่างแสดงความยำเกรงต่ออิเหนาและพรรคพวกเป็นอย่างมากดังเช่น ระตูตามรายทางและเจ้าเมืองมะละกาตามลำดับ ดังที่กล่าวไว้ในเนื้อเรื่องว่า

เมื่อนั้น
ตกใจระริวกัวตาย
บรรดาธานีทุกประเทศ
ระตูต่างองค์ทรงคิด
ให้แต่งเครื่องบรรณาการนา
ถวายทั้งโอรสแลบุตร

ระตูกลันขวัญหาย
แพ้พ่ายไม่รอต่อฤทธิ์
ก็เกรงเดชเดชาอาญาสิทธิ์
จะผูกพันเป็นมิตรไมตรี
มาขอขึ้นแก้มิสาระปันหยี
สั่งให้เสนาไป ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

เมื่อนั้น
จึงว่าปันหยีนี้หยาบคาย
บัดนี้เที่ยวมาถึงเมืองเรา
แต่งรับตามอย่างกษัตรา

รายาหวาดหวั่นขวัญหาย
ชิงชัยได้หลายพารา
จำจะเอาใจไว้ดีกว่า
จงไปเชิญขึ้นมาบัดนี้ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

การที่อิเหนาต้องออกผจญภัยโดยปลอมแปลงตัวเป็นโจรป่าปันหยีดังข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในช่วงชีวิตหนึ่งของวีรบุรุษนักรบจะต้องมีเหตุให้ได้ออกเดินทาง ผจญภัย ซึ่งเหตุที่วุ่นนี้เป็นเหตุการณ์บังคับให้ออกผจญภัย ไม่ว่าจะเป็นเพื่อออกตามหาคนรัก หรือเพื่อแสวงหาประสบการณ์ชีวิตแล้วได้พบคู่ครองระหว่างการเดินทาง แต่ในที่สุดวีรบุรุษนักรบก็ต้องออกเดินทางไปจากบ้านเกิดเมืองนอนด้วยจุดประสงค์บางประการ ระหว่างการผจญภัยนั้นวีรบุรุษนักรบก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคนานัปการ ทั้งการต่อสู้และภัยอันตราย เพื่อเป็นเครื่องทดสอบกำลังใจ ความกล้าหาญ ความเก่งกาจและเขาวุ่นปัญญา (Joseph Campbell. 2008) โดยเฉพาะการต่อสู้ในเรื่องเรื่องกล่าวถึงความคล่องแคล่วชำนาญในการรบของอิเหนา ไม่ว่าจะเป็นในตอนตอนที่อิเหนารับกระต๊อบสุลีนา ท้าวกะหมิงกุหนิง หรือระตูกะปาหลัน ก็เห็นได้ชัดว่าอิเหนาชำนาญการรบด้วยทวนและหอกบนหลังม้า และใช้อาวุธอย่างกระบี่และกริชได้อย่างเชี่ยวชาญ เมื่อรบภาคพื้นดิน สามารถพลิกแพลงกลยุทธ์และเพลงอาวุธจนสังหารศัตรูได้สำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น
ขับม้าารับกลางแปลง
ระวังท่าที่แย่งแย่งยุทธ์
ชักอาชาวิ่งชิงคล่อง

ปันหยีฤทธากล้าแข็ง
ประปรายพระแสงทวนทอง
ผันผัดอาวุธไวว่อง
ย้ายทำนองร้ายรำทำท่า

เมื่อนั้น
กระตะมิ่งม้าพาชี
กลับทวนสวนแทงแคล่วคล่อง
ชักอาชาหันทวนทวนทบ

ระตูกะปาหลันเรื่องศรี
เลี้ยวหนีลวงล่อรอบ
ปันหยีปิดป้องหลีกหลบ
รุกรบประชิดติดพัน ฯ

เมื่อนั้น
กลอกกลับรับรองป้องกัน
กรายพระแสงแปลงเปลี่ยนเพลงทวน
ปะทะแทงซ้ายขวาว่องไว
เห็นท้าวกะปาหลันผ่นหนี
แทงต้องระตูตกม้า

ปันหยีฤทธิแรงแข็งขัน
ชักม้ากระชั้นเข้าชิงชัย
กลับทวนเข้าหาเป็นท่าใหม่
เลี้ยวไล่โหมหัดด้วยศักดาฯ
ได้ทีกระหับทวนเงื้อง่า
มอดม้วยมรณาทันใด ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

ทักษะการสู้รบของอิเหนาจากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า อิเหนาเป็นวีรบุรุษนักรบอย่างแท้จริง กล่าวคือ ประกอบไปด้วยคุณลักษณะของนักรบ อันได้แก่ ความกล้าหาญ ความเก่งกาจ ความชำนาญ ความเด็ดขาดและปฏิภาณไหวพริบ นอกจากนี้ อิเหนายังมีทักษะการสู้รบทั้งแบบกษัตริย์และการสู้รบแบบกองโจร ซึ่งเป็นรูปแบบการสู้รบที่สอดคล้องสัมพันธ์กับบทบาทและสถานภาพของอิเหนาในเนื้อเรื่องแต่ละช่วง กล่าวคือ เมื่ออยู่ในบทบาทของรัชทายาททุเรปัน อิเหนาจะใช้ยุทธวิธีการสู้รบแบบกษัตริย์ แต่เมื่ออยู่ในบทบาทของโจรป่า ปันหยี หากอยู่ในสภาพการณ์ที่ออกเดินทางผจญภัยในป่าหรือ ช่วงระหว่างการเดินทางจะสู้รบโดยใช้กลยุทธ์แบบกองโจรคือการปล้นสะดม แต่หากมีบทบาทเป็นปันหยีที่ทำงานรับใช้กษัตริย์ต่างเมืองก็จะสู้รบแบบกษัตริย์

การผจญภัยของอิเหนา ผู้เป็นทั้งวีรบุรุษนักรบและนักรบ

Joseph Campbell ได้จำแนกการผจญภัยของวีรบุรุษออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ การจากพราก-การครอบครอง-การกลับคืน (Separation-Initiation-Return) และประกอบด้วยขั้นตอนย่อยอีก 17 ขั้นตอน (ปัทมธรร ธรรมกวินทิพย์. 2556 ; อ้างอิงมาจาก Joseph Campbell. 2008) ดังนี้

- 1) เสียงเรียกสู่การผจญภัย (The Call to Adventure)
- 2) การปฏิเสธเสียงเรียก (Refusal of the Call)
- 3) ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติ (Supernatural Aid)
- 4) การข้ามธรณีประตูแรก (The Crossing of the First Threshold)
- 5) การติดอยู่ในท้องปลาวาฬ (The Belly of the Whale)
- 6) ถนนแห่งการทดสอบทดลอง (The Road of Trials)
- 7) การพบกับองค์เทวี (The Meeting with the Goddess)
- 8) หลุม ในฐานะผู้ยั่ววน (Woman as the Temptress)
- 9) การเป็นหนึ่งเดียวกับพระบิดา (Atonement with the Father)
- 10) การเปลี่ยนสถานะเป็นเทพเจ้า (Apoteosis)
- 11) ความดีงามสูงสุด (The Ultimate Boon)
- 12) การปฏิเสธที่จะเดินทางกลับ (Refusal of the Return)
- 13) การหลบหนีโดยใช้เวทมนตร์ (The Magic Flight)
- 14) การช่วยเหลือจากด้านนอก (Rescue from Without)
- 15) การข้ามธรณีประตูของการกลับคืน (The Crossing of the Return Threshold)
- 16) เจ้าแห่งสองโลก (Master of the Two Worlds)
- 17) อิสระแห่งการดำรงอยู่ (Freedom to Live)

หากพิจารณาเกี่ยวกับการผจญภัยของอิเหนาทั้งในฐานะที่เป็นวีรบุรุษนักรบและนักรบ อาจประมวลได้ว่า การผจญภัยของ

อิเหนาจะต้องกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่เริ่มเรื่องจนกระทั่งจบเรื่อง ซึ่งมีอยู่ 8 ตอน คือ 1) กำเนิดของอิเหนา 2) การออกเดินทางไปจากมาตุภูมิ 3) พบคู่ครอง 4) เผชิญอุปสรรค 5) เกิดการพลัดพรากและออกตามหากัน 6) เผชิญปัญหาต่างๆ 7) ได้พบกับคู่ครอง และ 8) เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ ดังจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กำเนิดของอิเหนา

ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์ประหลาดทั้งก่อนที่ประไหมสุหรีทุเรปันจะทรงพระครรภ์ คือ พระนางฝันว่าพระอาทิตย์ตกลงมาจากฟ้าและพระนางรับไว้ได้ และตอนที่อิเหนาจะถือกำเนิดก็ได้เกิดเหตุอัศจรรย์ คือ แผ่นดินไหวจนเกิดฝุ่นควันตลบไปทั่วท้องฟ้าบดบังแสงพระอาทิตย์ เกิดพายุฝนฟ้าคะนองดังปรากฏในเนื้อเรื่องตามลำดับดังนี้

ราตรีเข้าที่พระบรรทม	ด้วยบรมนรินทร์ปิ่นปัก
บังเกิดนิมิตฝันอัศจรรย์นัก	ว่านงลักษณ์นั่งเล่นที่ซาลา
มีพระสุริยทรงกลด	ซักรถมาในเวหา
แจ่มแจ้งแสงสว่างทั้งโลกา	ตกลงตรงหน้านางรับไว้...

เมื่อนั้น	องค์ประไหมสุหรีเสนาหา
อยู่เย็นเป็นสุขทุกเวลา	ประมาณเดือนหนึ่งมาก็มีครรภ์
ยิ่งผุดผาดผิวผ่องละอององค์	ดังองค์นางฟ้ากระยาหัน
เมื่อจวนจะถ้วนกำหนดนั้น	ให้บังเกิดอัศจรรย์จลาจล
พสุธาสะเทือนเลื่อนลั่น	เป็นควันตลบทั้งเวหา
มีดมืดปิดแสงพระสุริย	ฟ้าลั่นอึงอลนภาลัย
แลบพรายเป็นสายอินทรีธนู	สักครู่ก็เกิดพายุใหญ่
ไม่ไห้ลู่ลมระทมไป	แล้วฝนห่าใหญ่ตกลงมา
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงฟ้าพาดสาย	แต่มีได้อันตรายจักผ่า
เย็นทั่วผองราษฎร์ประชา	ทั้งเจ็ดทิวาราตรีฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

เหตุอัศจรรย์ดังกล่าวที่เกิดแก่อิเหนาแฝงนัยแห่งความเชื่อเกี่ยวกับผู้มีบุญญาธิการ และเป็นการเน้นย้ำถึงสถานภาพของอิเหนาซึ่งเป็นรัชทายาทแห่งทุเรปันและสืบเชื้อสายมาจากเทวดา กล่าวได้ว่าการกล่าวถึงกำเนิดอย่างอลังการของอิเหนาเป็นจุดเริ่มต้นของวิถีชีวิตแห่งวีรบุรุษ

2) การออกเดินทางไปจากมาตุภูมิ

ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้อิเหนาต้องออกเดินทางไปจากเมืองทุเรปัน 2 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการออกเดินทางไปตามหน้าที่ของรัชทายาททุเรปัน ซึ่งเป็นตัวแทนทั้งทางทุเรปันและดาหา ในการไปร่วมงานพระเมรุอัยยิกาที่เมืองหมันหยาดังที่ท้าวทุเรปันได้ตรัสสั่งความกับอิเหนาว่า

เจ้าจอมของสองธานี ไปปลงศพอัยกียังหมันหย้า
แทนองค์พระราชมารดา กับประหมันดาหาเวียงชัย
แล้วดูโยธิต่างาน มั่นเห็นการแลล้าเป็นไฉน
บอกมาจะเพิ่มพลไกร ไประดมทำให้ทันที
เสร็จแล้วลูกแก้วอย่าอยู่ช้า เร่งกลับมากูเรป็นกรุงศรี
จึงตรัสสั่งปาเตะเสนี จงตรวจเตรียมโยธิตีรพล...

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

ส่วนครั้งที่ 2 เป็นการออกเดินทางโดยมีจุดประสงค์ 3 ประการคือ เพื่อไปหานางจินตะหรา เพื่อหลบเลี่ยงการอภิเษกกับนางบุษบา และเพื่อเดินทางท่องเที่ยวหาประสบการณ์ชีวิตตามประสาชายหนุ่ม ดังที่โอเหนาเกิดความคิดที่ว่า

อย่าเลยจะทูลลาไปเล่นไพร แต่พอได้ออกจากกรุงศรี
แล้วจะไปหมันหย้าธานี ให้สมที่จินดาอาวรณ์ ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2514)

การที่โอเหนาออกเดินทางไปจากถิ่นเกิดถึง 2 ครั้งนั้น กล่าวได้ว่า เป็นการเริ่มต้นออกเดินทางผจญภัยของวีรบุรุษ ซึ่งอาจเป็นเพราะต้องไปศึกษาหาความรู้ ออกเดินทางท่องเที่ยว หรือหาคู่ครองที่เหมาะสมระหว่างการเดินทาง

3) พบคู่ครอง

ในเนื้อเรื่องโอเหนาออกเดินทางผจญภัยโดยมุ่งไปยังจุดหมายปลายทางคือเมืองหมันหย้า ซึ่งโอเหนาคาดหวังที่จะได้ครองคู่อยู่กับนางจินตะหรา และสิ้นสุดการเดินทางเพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตามการที่โอเหนาไปติดพันนางจินตะหรา ทำให้นำไปสู่การตัดสินใจของนางบุษบา รวมทั้งเป็นเหตุให้โอเหนาได้เห็นความงดงามของนางบุษบาและเกิดความหลงใหลนางบุษบาในเวลาต่อมา และในที่สุดโอเหนาก็ต้องออกเดินทางผจญภัยอีกครั้งเพื่อตามหานางบุษบา และการออกเดินทางผจญภัยในครั้งนี้มีระยะเวลาอันยาวนาน

4) เผชิญอุปสรรค

อุปสรรคด้านความรักที่เกิดขึ้นเมื่อโอเหนา ในช่วงแรกเป็นตอนที่โอเหนาถูกท้าวกูเรป็นเรียกตัวให้เดินทางกลับกูเรป็นทันทีที่ทราบข่าวโอเหนากำลังติดพัน นางจินตะหรา ในตอนนี้โอเหนาแก้ปัญหาด้วยการออกอุบายไปท่องเที่ยวป่าภายหลังจากที่ประหมันสุทริกูเรป็นให้กำเนิดวิยะดาแล้ว หลังจากนั้นปรากฏอุปสรรคเล็กน้อยอันเกิดจากการต่อสู้กับเหล่าระตูและเมื่อได้รับชัยชนะ โอเหนาก็เดินทางต่อไปยังเมืองหมันหย้า

อุปสรรคด้านความรักในช่วงต่อมาเกิดขึ้นระหว่างที่โอเหนาครองคู่อยู่กับชายา 3 คน อันได้แก่ นางจินตะหรา นางมาหารัตน์ และนางสการะวาทิ ที่เมืองหมันหย้า สาเหตุมาจากโอเหนาบอก

ตัดตุนางหมันนางบุษบา เป็นเหตุให้อิเหนาต้องลาจากชายา 3 คน เพื่อออกเดินทางไปช่วยเมืองดาหารกับทัพกะหมิงกฤษตามคำขอร้องของท้าวกูเรป็นและท้าวดาหา

อุปสรรคด้านความรักในช่วงที่ 3 เกิดขึ้นเมื่อโอเหนาเกิดหลงรักนางบุษบา ซึ่งตนได้ปฏิเสธไปแล้ว และนางกำลังจะเข้าพระราชพิธีอภิเษกสมรสกับชายอื่น โอเหนาต้องคิดหาวิธีการที่จะได้นางกลับคืนมา และในที่สุดโอเหนาก็แก้ปัญหาด้วยการวางแผนลักพาตัวนางบุษบา

อุปสรรคที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา คือโอเหนาต้องออกเดินทางตามหานางบุษบาที่หายสาบสูญไป โดยปลอมแปลงกายเป็นโจรป่าป็นหิ ทั้งนี้เป็นไปตามประกาศิตของปะตาระกาหลาที่เจตนาจะลงโทษสั่งสอนโอเหนาที่ก่อความวุ่นวายไม่รู้จักด้วยการบันดาลให้ลมพายุหอบพานางบุษบาพร้อมพี่เลี้ยงหายสาบสูญไป แล้วช่วยปลอมแปลงตัวนางบุษบาให้กลายเป็นผู้ชาย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้นางบุษบาปลอดภัยตลอดการเดินทางผจญภัย และเพื่อให้โอเหนาค้นหานางบุษบาด้วยความยากลำบาก ดังนั้นอุปสรรคที่เกิดขึ้นคือการผจญภัยที่ก่อให้เกิดความลำบาก มีเพียงประการเดียวคือ แม้วานางบุษบาในร่างผู้ชายจะเข้ามาอยู่ใกล้ชิดกับโอเหนาแล้วก็ตาม แต่โอเหนาก็ยังเกิดความสงสัยอยู่เป็นระยะเวลานานกว่าที่จะคลี่คลายปริศนาได้ ส่วนการสู้รบกับฝ่ายศัตรูระหว่างการออกเดินทางผจญภัยนั้นเป็นเพียงอุปสรรคเล็กน้อยที่บังเกิดขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นความกล้ากล้าของโอเหนา

5) เกิดการพลัดพรากและออกตามหากัน

เหตุการณ์อันเกี่ยวกับการพลัดพรากและออกตามหากันระหว่างโอเหนากับนางบุษบาเกิดขึ้นเมื่อโอเหนาลักพาตัวนางบุษบาออกจากเมืองดาหา และการที่โอเหนาก่อเหตุวุ่นวายซ้ำซากทำให้ปะตาระกาหลาต้องลงโทษโอเหนาด้วยการบันดาลให้ลมหอบนางบุษบาไปไกลจากเมืองดาหา เป็นการบังคับให้โอเหนาออกตามหา นางบุษบาโดยปริยาย ระหว่างการออกตามหากันนั้นปะตาระกาหลาก็กำหนดให้โอเหนาใช้เวลาในการเดินทางตามหานางบุษบาด้วยความลำบากอยู่เป็นแรมปีด้วยการปลอมแปลงตัวนางบุษบาให้กลายเป็นผู้ชาย แต่สำหรับนางบุษบา ปะตาระกาหลาคอยช่วยเหลืออยู่เสมอ กล่าวได้ว่าเหตุการณ์การพลัดพรากและการออกตามหากันนี้เป็นช่วงที่สร้างสีสันในเรื่อง และทำให้เห็นความห่วงหาอาทรที่วีรบุรุษมีต่อคู่ครอง ซึ่งอาจพลัดพรากไปเพราะถูกลักพาตัว หรือเกิดภัยธรรมชาติทำให้พลัดหลงกันไป

6) เผชิญปัญหาต่างๆ

การเผชิญปัญหาต่างๆ ระหว่างการออกตามหานางบุษบาแทบไม่มีปรากฏในเรื่อง ด้วยเหตุที่โอเหนามีชื่อเสียงในด้านการสู้รบ และเป็นที่รู้จักทั่วราชอาณาจักร ดังนั้นจึงไม่มีใครคิดต่อกรกับโอเหนา เหตุการณ์ที่สุ่มเสี่ยงต่อการที่โอเหนา

จะพลาดพลังในการสงครามจึงไม่มีปรากฏ แต่ในเรื่องนี้มีกล่าวถึงเหตุการณ์การทำสงครามที่โอเหนาจำเป็นต้องช่วยปราบระตูกะปาหลันข้าศึกของเมืองกาหลัน ซึ่งโอเหนาไปอาศัยอยู่ชั่วคราว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าโอเหนาไม่สามารถจะแก้ไขปัญหานั้นได้ จำเป็นต้องมีบริวารเป็นผู้ช่วยเหลือ

7) ได้พบกับคู่ครอง

การออกเดินทางผจญภัยของโอเหนาสิ้นสุดลงที่ได้พบกับนางบุษบา แต่กว่าจะจำกันได้โอเหนาก็ต้องผ่านบททดสอบที่ปะตาระกาหลาได้กำหนดไว้ นั่นคือ หาทางไขปริศนาเกี่ยวกับร่างแปลงของนางบุษบา ไม่ว่าจะเป็นอนุภรรยาหรือนางแอมหนึ่งโดยที่บริวารของโอเหนาเป็นผู้ช่วยค้นหาคำตอบเกี่ยวกับข้อสงสัยทั้งหมด

8) เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ

ในเรื่องนี้กล่าวว่า ตัวละครทุกตัวรวมทั้งโอเหนาต่างปลอมแปลงตัวออกตามหากันและไปพบกันทั้งหมดที่เมืองกาหลัน สุดท้ายแล้วต่างก็แยกย้ายกลับเมือง โดยเฉพาะโอเหนาพาสตรีคนรักทั้งหมดกลับสู่เมืองกูเรป็น กล่าวได้ว่าเป็นการเดินทาง

เอกสารอ้างอิง

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2507). *ตำนานละครโอเหนา*. พระนคร : คลังวิทยา.
- ปัทมรัตน์ ธรรมกวินทิพย์. (2556). *การศึกษาเปรียบเทียบอาร์คีไทป์ในวรรณคดี : กรณีศึกษาจากนิทานพระอภัยมณีคำกลอนและโศลก*. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2518). *เรื่องวิจารณ์นิทานปันทิหรือโอเหนา เรื่องพระรามและสุจิตร์โชน-ละคร*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2514). *บทละคร เรื่องอุณรุท*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2540). *บทละครนอก*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.
- _____. (2514). *บทละครเรื่องโอเหนา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2553). *นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ.
- Campbell, J. (2008). *The hero with a thousand faces* (3rd Ed.). California : The Joseph Campbell Foundation.
- Pearson, C.S. (1998). *The hero with in : Six archetypes we live by* (3rd Ed.). New York : Harper San Francisco.

Translated Thai References

- Dhammakawinthip, P. (2013). *A comparative study of archetypes in literatures : A case study of Phra-Aphai-Mani and the Odyssey* (Unpublished doctoral dissertation). Naresuan University, Phitsanulok, Thailand. [in Thai]
- Phithayalapphitthiyakorn, H.H. Prince, Krom Muen. (1975). *The analysis of Panyee or Adonis and Rama including a printed program of dance-drama*. Bangkok : Fine Arts Department. [in Thai]
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation. (2010). *Nomenclature dictionary of Thai literature, no. 1 : Literature titles* (4th Ed.). Bangkok : Nanmeebooks Publications Ltd. [in Thai]
- Rajanubhab, D., H.R.H. Prince. (1964). *The legend of drama 'Inao'*. Bangkok : Khlang Wittaya Press. [in Thai]
- Rama I, King. (1971). *The play script on Unnarut* (2nd Ed.). Bangkok : Sammitr Printing. [in Thai]
- Rama II, King. (1997). *The play performed by all men* (9th Ed.). Bangkok : Bannakarn Printing Press. [in Thai]
- _____. (1971). *The play script entitled 'Adonis' – The National Library copy* (11th Ed.). Bangkok : Silpa Bannakarn Printing. [in Thai]

กลับสู่มาตุภูมิโดยแท้จริงของวีรบุรุษพร้อมคู่ครอง รวมทั้งประสบการณ์ชีวิตอันจะช่วยเพิ่มพูนสติปัญญาให้แก่วีรบุรุษ

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ตัวละคร “โอเหนา” จากบทละครเรื่องโอเหนา พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อาจสรุปได้ว่า โอเหนาเป็นทั้งวีรบุรุษนักรักและนักรบ กล่าวคือ เป็นวีรบุรุษนักรักด้วยเหตุที่เป็นผู้ขายเจ้าเสน่ห์และเจ้าชู้ มีชั้นเชิงในการเกี้ยวพาราสีสตรี และเป็นวีรบุรุษนักรบด้วยเป็นผู้ชายที่มีคุณสมบัติแบบชายชาติและเชี่ยวชาญในการสู้รบ นอกจากนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการผจญภัยของโอเหนาผู้เป็นทั้งวีรบุรุษนักรักและนักรบ อาจกล่าวได้ว่าจะต้องกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญของโอเหนาผู้เป็นวีรบุรุษตั้งแต่เริ่มเรื่องจนกระทั่งจบเรื่อง ซึ่งมีอยู่ 8 ช่วง ได้แก่ 1) กำเนิดของโอเหนา 2) การออกเดินทางไปจากมาตุภูมิ 3) พบคู่ครอง 4) ผจญอุปสรรค 5) เกิดการพลัดพรากและออกตามหากัน 6) ผจญปัญหาต่างๆ 7) ได้พบกับคู่ครอง และ 8) เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ